

סימן קס"ח קס"ט

כמה דיני רבית הנעשות באמצעות הגוי, ובו כ"ז סעיפים

סימן זה עוסק בהלוואה בין ישראל לגוי כשיש אדם נוסף. ויש בזה ג' חלקים; א' גוי המלוה לישראל ע"י שליח ישראל. ב' ישראל המלוה לישראל ע"י שליח גוי. ג' גוי הלווה מישראל ע"י שליח ישראל.

יסוד כל הסימן הוא אחד, והוא, מהי הגדרתו של השליח בג' החלקים, דהייכא שהשליח נחשב כלוה ומלוה, אזי אם השליח הוא יהודי יש איסור (א' ג'), ואם הוא גוי מותר (ב'). והייכא דאינו אלא שליח בלבד, אזי אם הוא יהודי מותר (א' ג'), ואם הוא גוי אסור (ב'). (הגדרת השליח תלויה בכ"ז דינים, כגון; קבלת אחריות, דין שליחות לגוי, משכון וכו').

חלוקת הסעיפים: חלק א' - ה' וסעיף י"ז. חלק ב' - סעיפים ה' - י"ג (לא כולל י"ג). השלמות לחלקים א' וב' - סעיפים כ' - כ"ה (לא כולל כ"ה). חלק ג' - סעיפים י"ג - י"ז (לא כולל י"ז) י"ח י"ט. השלמות לכל החלקים; סעיפים כ"ה - כ"ז.

סעיף א': גוי המלוה לישראל ע"י ישראל אחר

ישראל שלוח מעות מגוי ברבית, ובקש להחזירם לו, ואמר לו חבירו: תנם לי ואני אעלה לו [וכ"ש אעלה לך, ש"ך (א)] בדרך שאתה מעלה לו, אסור, [דהריבית שנותן הישראל הב' לגוי הוי בשליחות הישראל הא' והוי כנותן לישראל (מדין ערב), ש"ך (ב) וט"ז (א)]. ואפילו כתב ישראל שני שטר בשמו לגוי, ונתן משכונות וגם נתן הרבית לגוי, אסור. (וכל מה שנתן לגוי מפיקנו משראל לאשון, דהוי רבית קלוסה, [אף בכה"ג שכתב הישראל הב' השט"ח ונתן משכון הוי ר"ק, כיון שאין הגוי יכול לקצר זמן ההלוואה מהא', א"כ הב' משלם עבור אג"נ דהא', חו"ד (א) ועי' אבנ"ז (קפ"ט)].

(כ"י נקם תשובת הרא"ש כלל ק"ח וכ"מ בטור ופוסקים). והוא הדין אם הישראל היה חייב מעות [לגוי] בלא רבית, יש לו דין זה, [דאסור לב' ליתן רבית לגוי, משום שבשעה שנתן הא' לב' המעות היו באחריותו, ש"ך (ג)]. וה"ה ישראל שהלוה לישראל והתנה שיתן רבית לגוי אף שלא היה חייב כלל מעות לגוי, הוי ר"ק כיון דנותן לגוי בשכר הלוואה, ש"ך (ב) וט"ז (א). (ועי' לעיל קס"ד)]. ואפילו העמידו אצל הגוי ואמר לו הגוי: תנם לישראל זה והפטר, ואני אתנה עמו שיתן לי קרן ורבית, אסור [מדרבנן, דנראה שנותן בשליחותו, ש"ך (ד) וט"ז (ב)]. ומדאורייתא מותר כיון דאין שליחות לגוי הן גוי לישראל והן ישראל לגוי, ט"ז (ב). ובחו"ד (ג) ביאר דכיון דהגוי מתנה על הריבית עם הב' והוא נותנה שרי מה"ת, ומ"מ מדרבנן אסור דע"י שנותן לב' נפטר מחיוב הריבית מכאן ואילך. וכן משמע בגר"א (ז)].

העמיד המעות לגוי ואמר הגוי תנם לישראל והפטר: בב"י הביא הפלוגתא בזה, דדעת רוב הראשונים דאסור משום דנראה כנותן לו בשליחותו, וכן פסק לדינא בשו"ע. אולם הביא הב"י דיש מתירין (הוב"ד ברשב"א וברבינו ירוחם).

רבית הלכה למעשה (חוברת הלוואה בין ישראל לגוי):

א. ישראל שלוה לצורך עצמו מגוי, אסור לו לסכם על הלוואה עם ישראל אחר באותם תנאים של הגוי, (ואף שהעמיד המעות אצל הגוי, ואמר הגוי תנם לישראל הב' והפטר אסור מדרבנן) (א, יד).

סעיף ב: בהנ"ל כשקיבל הגוי המעות ואח"כ נתנם לישראל הב'

אבל אם קבל הגוי המעות מיד הישראל הראשון [אף שלא אמר 'הפטר', ש"ך (ה)] ונתן לשני, מותר אפילו אם נתן [הב' את פרעון הריבית] הריבית [והקרן, ט"ז (ג)] ליד הישראל הראשון, [והטעם, כיון שמקבל הפרעון עבור הגוי, ש"ך (ו), דמיירי שאומר הגוי לישראל הא' לקבל עבורו את המעות מהב', ט"ז (ג)].

ריבית הלכה למעשה (חוברת הלוואה בין ישראל לגוי):

א. ישראל שלוה לצורך עצמו, ומחזיר לגוי, והגוי נותנו ליהודי אחר מותר (א, יג).
ב. בהנ"ל כשנותן הלווה צ"ק שלו עבור הגוי, והגוי חותם מאחור, יש להקל. אולם ליתן צ"ק לפקודת היהודי השני אסור אף כשנותן את הצ"ק לידי הגוי. (א, יג).

סעיף ג: בהנ"ל בהניח ע"ג קרקע, ובנותן לב' בפקדון או בשליחות הגוי

וכן אם העמידו [הישראל הא'] אצל הגוי [המלוה] ואמר [הגוי]: הניחם על גבי קרקע [לש"ך (ז) צ"ל גם 'הפטר', לב"י ולב"ח (ג) אי"צ, ולט"ז (ד) אם הישראל הא' בפניהם צ"ל 'הפטר', ואם נסתלק משם אי"צ], וכן עשה, ונסתלק, ולקחן השני משם, מותר. הגה: וי"א אם [הישראל הא' העמיד המעות אצל הגוי כבסוף סעיף א', ש"ך (ח) ו] אמר הגוי ליתנם לישראל השני לרך פקדון, ואחר כך יהא בידו הלוואה, דשכי הו"איל ולא ינא מתחת הראשון בתורת הלוואה. (ב"י בשם תלמידי הרשב"א ונ"י). ואם הישראל השני לא עשה הלוואה עם ישראל הראשון, רק עם הגוי, והגוי א"ל לקבלס מישראל ראשון, והישראל ראשון אינו רק כשלומו של גוי, מותר אפילו נתן הריבית לישראל (שם בשם הגהות מדכ"י). [אולם הש"ך (ט) והט"ז (ה) חולקים וס"ל דבכה"ג אסור וכד' הב"ח. וההיתר הוא רק כשנסתלק הא', ולאחמ"כ נטל הישראל הב', דאזי מותר ליתן הריבית עבור הגוי לישראל הא' דהוי רק כשלוחו].

כשהניח ע"ג קרקע אי צ"ל 'הפטר': בב"י כ' דאי"צ לומר 'הפטר', והא דקתני בברייתא הוא לאו דוקא, וכן מוכח מהא דהרמב"ם והטור לא כתבו 'הפטר', וכן הסיק הב"ח (ג) וכן נקט השו"ע. אולם הש"ך (ז) דחה ראיית הב"י מהרמב"ם והטור, שהרי הרמב"ם לא כתב כלל הלכה זו וממילא אין לדייק מדבריו, והטור סמך אמש"כ בתחילה, וכן הביא הש"ך דמצא בטור ישן שכתבו בו 'הפטר'.

ובש"ך (ז) וט"ז (ד) הק' ע"ד הב"י מחו"מ (ק,א) דמבואר דאם זרק לו חובו ולא אמר המלוה 'הפטר' חייב הלוה באחריות המעות, ומוכח דלולי שאמר והפטר הוי כברשות הישראל הא'.

ואכן הש"ך הסיק לדינא דצ"ל 'הפטר', ולולי זה אסור. אולם הט"ז הסיק דיש לחלק בין אם הישראל הא' עדיין שם דאזי צ"ל 'הפטר', להיכא שנסתלק דאי"צ לומר והפטר. והטעם, כיון שעיקר האיסור כאן במה שמקבלו מיד ישראל נראה כשלוחו של ישראל ונותן לגוי רבית בשליחותו של ראשון, וכיון

שאינו נוטלו מידו אלא מן הקרקע אין שייך לומר כן". ולכן אם הישראל עדיין שם ישנו חשש שיחזור ליקח המעות, וא"כ הוי כאילו לא הניחם שם, אא"כ אמר 'והפטר' דאזי אין לו רשות ליקח המעות. ולפ"ז מדוקדק לשון הטוש"ע שכתבו "וכן עשה ונסתלק", לומר דדוקא בנסתלק אי"צ לומר 'והפטר'.

ובמקומ"ח הק' על הט"ז דהרי בכה"ג שלא אמר 'והפטר' אין האיסור רק משום דנראה כלוקח מהישראל, אלא מעיקר הדין, ורק כשאמר 'והפטר' האיסור הוא משום דנראה שנותן ריבית. ודחק לשון הט"ז דנפטר משום מעמד שלושתן, אלא דאי"ז נראה בד' הט"ז.

וביישוב ק' הש"ך והט"ז על הב"י מחו"מ (קכא) כ' המקומ"ח והחוו"ד (ג) דאכן נפטר שם מן ההלוואה, אלא דעדיין חייב באחריות מדיני שומרים. ובטעם דהכא ליכא חיוב זה ביאר המקומ"ח דכיון דליכא דיני שמירה לגוי נפטר לגמרי. ובחוו"ד ביאר דכיון דציוה לב' ליטול המעות נפטר הא' מחיובי שמירה, אלא דיש לחלק בין אם הא' עדיין שם או דנסלק כד' הט"ז.

ובחוו"ד (ג) הסיק לדינא דיש לחלק בין אם התנה הגוי עם הב' שיתן לו את הריבית, דאזי אי"צ לומר והפטר, כיון דמהשתא ליכא שכירות מעות לא'. לבין היכא שהתנה הגוי עם הב' שיתן הריבית לא' עבורו דבכה"ג צ"ל והפטר.

בדברי הרמ"א (מקרה ב') כשהתנה הגוי עם הב' ונטל הב' המעות מן הא': כ' הרמ"א בשם הגה"מ דשרי, ותמה הב"ח (ג' ד"ה לשון ב"י) מ"ש מסע' א' דאומר לו תנם לו (לב') והפטר ואני (הגוי) אתנה עימו דאסור. ומשו"ה הסיק הב"ח דבכה"ג ודאי דאסור. ובט"ז (ה) יישב דבסע' א' בשעה שנותנו עדיין האחריות עליו ונפטר רק משעת הנתינה והלאה, משא"כ בדברי הרמ"א דנפטר קודם נתינת המעות, אלא דהישראל הא' שלוחו של הגוי להביא המעות לב'.

אלא דהק' הט"ז על הרמ"א דההגה"מ קאי ע"ד הגמ' שנשא ונטל ביד או הניחם ע"ג קרקע, אולם הרמ"א איירי אף שקיבל המעות מיד הישראל וזה ודאי דאין להתיר. ובש"ך (ט) כ' דדברי ההגה"מ אזלי ע"ד ההו"א של הגמ' ולא למסקנא. ומשו"ה הסיקו הש"ך והט"ז לאסור ודלא כהרמ"א.

ובחוו"ד (ד) כתב לחלק, דדוקא כשהתנה הגוי עם הב' שלא בפני הא' מותר, דאזי אין זה נראה כהלוואה בריבית בין ב' הישראלים, אבל כשהתנה הגוי עם הב' בפני הא' אסור.

ריבית הלכה למעשה (חוברת הלואה בין ישראל לגוי):

א. בהנ"ל מותר ג"כ כשאמר הגוי הנח את הכסף בשלחן והפטר, ומניח שלא ע"מ להחזיר, ואח"כ השני נוטל את ההלוואה. וכן כשהגוי מצוה את היהודי ליתן את המעות לחבר בתורת פקדון, ואח"כ יהיו המעות להלוואה, דאזי מותר לשני לקבל את המעות ישירות מהראשון (א, יג 3).

ב. סיכום: כאשר יהודי לווה לצורך עצמו ורוצה להעביר את ההלוואה לאחר, אם מסכם את ההלוואה עם היהודי תמיד אסור. אולם כאשר השני מסכם את ההלוואה עם הגוי, מותר לישראל להעביר את הכסף באחד מג' האופנים דלהלן: א' להחזיר לגוי והוא ייתן ליהודי השני. ב' להניח את הכסף על שלחן הגוי ע"מ להיפטר, ואח"כ יטלנו השני משם, וישלם את

הריבית לגוי. ג' כשהגוי אומר ללווה ליתן את המעות לשני בתורת פיקדון, ורק אח"כ יהיו המעות להלוואה עבור השני (א, יג יד).

ג. דוגמא: הקונה בית מחבירו בחו"ל ויש משכנתא על הדירה, והקונה משלם את הסכום של הדירה עד למשכנתא, ומשארים את המשכנתא ע"ש המוכר ומסכמים שהקונה ימשיך לשלמה, הדבר אסור מן הדין כיון שהאחריות היא על המוכר. אולם אם מעבירים את המשכנתא ע"ש הקונה יש להקל. ובאופן שמחליפים את המשכנתא בבנק אחר או באותו בנק בתנאים אחרים ע"ש הקונה, מותר לכתחילה (א, טו).

ד. אולם הנותן מעות בהית"ע לחבירו, ורצה להעביר את המעות לחבר אחר ע"פ התי"ע, מותר לראשון ליתן מיד לשני ואי"צ להחזיר קודם לבעל המעות, כיון דאינם משלמים ריבית אלא רווחים (א, ז).

סעיף ד: גוי המלוה לישראל והתנה ליתן את הריבית לישראל אחר

גוי שמלוה לישראל ברבית על מנת שיתן הריבית לישראל, מותר. [וכשמתנה ליתן גם הקרן לישראל אסור, אבנ"ז (קפט, ב)].

סעיף ה: ישראל המלוה לישראל ע"י גוי, דין שליחות לגוי לחומרא

אם ישראל הלזה לגוי ברבית, והגוי מלוה אותם לישראל ברבית, וחוזר ישראל הראשון ונוטל רבית מהגוי, אסור [משום הערמת ריבית, ש"ך (י)]. הגה: ו[כשלא נתכוון להערים האיסור הוא] דוקא אם הגוי הלזה לישראל השני בשליחות ישראל הראשון, וכמאן דאמר יש שליחות לגוי לחומרא [מדרבנן, ש"ך (יא)], [וכשכוונתו להערים אסור אף כשאין הגוי מלוה להדיא בשליחות הישראל, ש"ך (י)]. והט' כיון דבכה"ג עד ההלוואה אחריות החוב ג"כ על הישראל, וכדלקמן סע' כ"א, חו"ד (ה) [וכן משמע בטור ורש"י ופיעתו], ואפילו אי אין שליחות לגוי לחומרא [-שיטת ר"ת, וא"כ שרי בהנ"ל, מ"מ] מיירי דישראל [הא' שלח הגוי להלוות לישראל הב', ש"ך (יב) ו] פופה [הא'] לגוי ליתן לו רבית, ויודע שהגוי יכוף הישראל השני להוציא ממנו הרבית [דבכה"ג אסור אף לר"ת] משום דמחזי כרבית. [אולם כשהגוי לא הלווה לב' בשליחות הישראל הראשון מותר, דבכה"ג לא מחזי כריבית, ש"ך (יב)], אבל אם אית ליה לגוי משכון [שישנה כשיעור הקרן והריבית, ש"ך (יג)] מישראל שני, שאין כריך לכוף אותו, ולא עשה [ההלוואה לב'] בשליחות של ישראל ראשון, לכולי עלמא שרי [אף לרש"י, דלר"ת שרי אף כששולחו (עי' לקמן סע' ו), ש"ך (יד)] (כ"י בשם מרדכי והגהות מיי' פ"ה מה"מ), כמו שיתבאר בסמוך [סוף סעיף ט'].

הפולגתא אי יש שליחות לגוי לחומרא: יעוי' לקמן סע' ו'.

אי ר"ת התיר רק כשיש משכון: יעוי' לקמן סע' ז'.

בדברי הרמ"א דאף לר"ת יש לאסור ללא משכון אי איירי דוקא כששלחו: הרמ"א כ' דהיכא דליכא משכון אסור לכוף הגוי כשיודע שייגבה מהישראל אף לר"ת דמחזי כריבית, ובש"ך (יב) כ' דדוקא כששלחו מתחילה להלוות לישראל, אולם רעק"א חולק וס"ל דאף כשלא שלחו בע"י שיהא משכון דאל"ה מחזי כריבית, וכ"מ בט"ז (ו ז).